

Lastensuojelusta aikuisten palveluihin

-Nuoren erityisyys

Minna Mäyrä

Yliopistokeskus Chydenius

Sosiaalityön maisteriopinnot/

Käytännöt III

22.3.2018

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 OIKEUS PALVELUIHIN	3
3 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA	5
4 SIJAISHUOLLOSTA NUORUUTEEN JA AIKUISUUTEEN	6
Jälkihuollon haasteet	7
5 NUORI ASIAKKAANA SOSIAALIPALVELUISSA	9
Nuorten kokemuksia ja toiveita	11
Nuoren kohtaaminen palveluissa	12
6 KOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN ULKOPUOLELLA OLEVAT NUORET	14
Aktivoinnin merkitys	16
Syrjässä vai syrjäytettynä	18
7 LOPUKSI	19
LÄHTEET	20

1 JOHDANTO

Nuoruus on ikävaiheena hyvin erityinen. Kasvuun ja kehitykseen liittyvien mahdollisten haasteiden lisäksi täysi-ikäistyminen tuo huomiotavaksi erilaisia asioita myös palvelujärjestelmässä toimimisen suhteen. Millaisiin asioihin sosiaalityöntekijöiden tulisi kiinnittää erityistä huomiota, että nuoren siirtyä lastensuojelusta aikuisten palveluihin olisi mutkaton? Millaisia haasteita siirtymässä voi ilmetä? Tämän raportin avulla pyrin löytämään vastauksia esittämiini kysymyksiin viime vuosien tutkimustuloksien valossa. Pyrin myös selvittämään, onko tutkimuksissa tunnistettu niitä sosiaalityön kipupisteitä, joihin erityisesti tulisi kiinnittää huomiota.

Tässä raportissa ei selitetä sosiaalipalveluihin ja sosiaalijärjestelmään liittyviä termejä ja käsitteitä. Lukija voi tarvittaessa selvittää niitä muista lähteistä. Raportissa ei myöskään selitetä auki esimerkiksi sosiaalisia ilmiöitä, vaan asioita kuvataan ainoastaan sen verran kuin asiayhteyden kannalta on oleellista. Raportin tarkoituksena on kiinnittää palveluiden kehittämisestä kiinnostuneiden toimijoiden, mutta myös nuorten kanssa työskentelevien sosiaalialan ammattilaisten, huomio lastensuojelusta aikuisten palveluihin siirtyvän nuoren erityisyyteen ja hänen tarvitsemaansa tukeen. Raportin tavoitteena on tehdä nuoresta näkyvä ja asiassaan osallinen yhteistyökumppani.

2 OIKEUS PALVELUIHIN JA TUKEEN

YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa linjataan, että yksilöllä tulee olla syrjimätön pääsy palveluihin. Syrjimättömyyden kriteerit ovat saatavuus (availability), saavutettavuus (accessibility), hyväksyttävyyys (acceptability) ja sopivuus (appropriateness). Palvelun katsotaan olevan saavutettavissa, kun henkilö tietää että palvelu on olemassa, sitä on tarjolla ja se voi soveltua hänen tarpeeseensa. Erityisesti nuorten on joskus vaikea ottaa tukea vastaan. Hyväksyttävyyys on erityisesti kulttuurisia ja sosiaalisia tekijöitä, jotka vaikuttavat nuoren mahdollisuuden hyväksyä palvelun käytön edellytykset. Sopivuus on palvelun sopivuutta tarpeeseen, palvelun ajoitusta, laatua ja sisältöä. Sopivuuteen vaikuttaa myös nuoren kyky ja valmius sitoutua palveluun. (Karvonen, Kestilä, Kauppinen 2017, 28-29.)

Monissa eri laeissa säädetään lasten, nuorten ja aikuisten oikeudesta saada tukea ja palveluita. Suomen perustuslaki takaa kaikille ikään katsomatta yhtäläisen oikeuden oikeusturvaan, välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731, 19§). Nuorisolaissa painottuu nuorten oikeus saada tarvitsemiaan palveluita. Sen mukaan nuoriksi katsotaan kaikki alle 29 vuotiaat. (Nuorisolaki 1285/2016, 3§.) Sosiaalihuoltolaissa puolestaan painottuu ennaltaehkäisevä lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen, mutta myös tarpeellisten palvelujen tarjoaminen. Laissa on myös maininta, jonka mukaan on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin. Sosiaalihuoltolain mukaan nuoreksi katsotaan 18-24 vuotias henkilö. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.)

Lastensuojelulaki puolestaan määrittelee lapseksi alle 18 vuotiaan ja nuoreksi 18-20 vuotiaan. Raja määrittyy hallinnollisesta näkökulmasta, jolloin lakisääteiset toimet kuten huostaanotto tai sijaishuolto, voivat kohdistua vain lapseksi kutsuttavaan alaikäiseen. Lastensuojelulain mukaan nuori voi olla lastensuojelun asiakkuudessa vain ollessaan jälkihuollossa 21 vuotiaaksi saakka. Lastensuojelulaki määrittelee asiakkuuden hallinnollisesta näkökulmasta hyvin yksiselitteisesti. (Lastensuojelulaki 417/2007; Pohjola 2009, 24.)

Sosiaalihuoltolain mukaisesti asiakkuus alkaa hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään. Asiakkuus puolestaan lain mukaisesti päättyy, kun asiakirjaan tehdään merkintä siitä, että sosiaalihuollon järjestämiselle ei ole enää perustetta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 34§.) Lastensuojeluasiakkuus puolestaan päättyy, kun asiakkuudelle ei todeta olevan enää tarvetta. Toisin sanoen, asiakkuus päättyy, kun todetaan ettei lastensuojelun tarvetta enää ole. Tämä voidaan todeta joissain tapauksissa jo heti asian vireille tulon jälkeen. Lastensuojelutarpeenselvityksessä voidaan myös todeta, että selvityksen perusteella asiakkuudelle ei synny tarvetta. (Lastensuojelulaki 417/2007.)

3 NUORUUS ELÄMÄNVAIHEENA

Nuoruus on moniulotteisuutensa vuoksi ristiriitainen ajanjakso. Se on täynnä unelmia ja mahdollisuuksia, odotuksia ja vapautta, toisaalta kaaosta ja uhkiakin. Nuoruus on vaihe, jolloin ei ole vielä valmis aikuiseksi, mutta ei ole enää lapsikaan ilman vastuuta. Nuoruus määrittyy siis *ei enää* ja *ei vielä*-määrittelyillä. Nuoruus on siirtymävaihe lapsuudesta aikuisuuteen. Se on biologisen, psyykkisen, ja sosiaalisen kypsyminen prosessi. (Nivala & Saastamoinen 2010, 10.)

Nuoruus on helpoimmillaankin haavoittuvaa ja ongelmille altista aikaa ja lähes jokainen nuori tarvitsee monenlaista ohjausta, tukea ja kannustusta. Nuoruuteen liittyy lähtökohtaisesti eräänlainen keskeneräisyys, mutta myös ongelmallisuuden leima. Tavoitteena on, että nuori voi siirtyä ja kasvaa turvallisesti ja hallitusti nuoruudesta aikuisuuteen sekä omassa perheessään, mutta myös nuorten yhteisöissä ja sosiaalisissa suhteissa, koulussa ja työelämässä. Nuoren kanssa työskennellessä on huolen kohteena usein erilaiset sosiaaliset ongelmat ja siirtymissä ilmenevät hankaluudet. Nuorten kiinnittämistä, mutta myös kiinnittymistä, yhteiskuntaan onkin pidettävä ensiarvoisen tavoiteltavana ja tärkeänä. (Pohjola 2009, 28.) Nuoren auttamisella tavoitellaan itseohjautuvuutta, koulunsa loppuun suorittanutta, työelämään siirtynyttä aikuista, joka on kykenevä elättämään itsensä ja mahdollisesti perheensäkin. (Mäkinen & Salonen 2017, 151.)

Ammattiin opiskeluun liittyvien päätöksien tekeminen on hyvin monille nuorille vaikea asia. Nuorille on olemassa hyvin paljon erilaisia vaihtoehtoja kouluttautua, mutta valintojen tekemisen kiire ja valintojen tekemisen pakollisuus voi olla raskas taakka. Nuoren identiteetin kehitys on vielä kesken, mutta silti pitäisi pystyä tekemään pitkälle tulevaisuuteen tähtäviä suunnitelmia. Etsimiselle ja erehtymiselle ei juurikaan ole sijaa, mutta ei aikaakaan. (Määttä ym. 2016, 20.)

Nuoruuteen elämänvaiheena on hyvä kiinnittää erityistä huomiota myös siitä syystä, että monet terveyden ja hyvinvoinnin kannalta keskeiset elinolot ja käyttäytymisen piirteet vakiintuvat nuoruudessa. Tällöin yleensä täydennetään ja päätetään opintoja, siirrytään työelämään ja perustetaan perhettä. Myöhemmin aikuisuudessa esiintyvät hyvinvointierot juontavat juurensa lapsuuteen ja nuoruuteen. Tästä syystä nuoruus on koko väestön kannalta merkityksellinen elämänvaihe. (Karvonen, Kestilä, Kauppinen 2017, 27.)

4 SIJAISHUOLLOSTA NUORUUTEEN JA AIKUISUUTEEN

Nuoren ollessa vielä sijaishuollossa, voi aikuisuus tuntua vielä kovin kaukaiselta.

Sijaishuollolla on kuitenkin merkittävä rooli nuoren tulevaisuuden suunnittelussa ja valmistelussa, vaikka sijaishuolto usein päättyykin juuri siinä vaiheessa kun suunnitelmia aletaan toteuttamaan ja siirtymään aikuisuuden kannalta merkittäviin siirtymiin. (Harko, Lehikoinen, Lehto, Ala-Kauhaluoma 2016, 76.) Nuoren taustan vuoksi psyykkinen ikä ei aina vastaa biologista ikää. Tällä voi olla merkittävä vaikutus siihen, miten nuori kykenee ottamaan vastuuta omasta elämästään tultuaan täysi-ikäiseksi. Monet tutkimuksessa haastatellut sijaishuoltoyksiköiden työntekijät olivatkin sitä mieltä, että nuoret eivät ole täysi-ikäistymisen vuoksi sijoituksen päättyessä valmiita ottamaan vastuuta elämästään. Nuorten elämänkulku ei välttämättä ole mahdollistanut sellaista kehitystä, että nuori olisi kypsynyt tekemään itsenäisiä valintoja. Kykyyn tehdä valintoja ja päätöksiä vaikuttaa nimittäin enemmän tausta kuin ikä. (Harko ym. 2016, 82-83.)

Kouluikäisten ja teini-ikäisten nuorten huostaanoton taustalla on todettu olevan hyvin usein koulunkäyntiin liittyviä ongelmia, mutta myös huostassa olleiden osallistuminen tutkintoihin tähtäävään koulutukseen on vähäisempää kuin muilla ikäryhmässään (Heino & Johnson 2010, 274). Lastensuojelutaustaisilla nuorilla on usein aikuisuuden alkuvaiheessa alhaisempi koulutustausta kuin muilla samassa ikäryhmässä. Näiden nuorten kotitausta ei useinkaan tue koulutusmotivaation rakentumista. Sijaishuollon ja jälkihuollon toimijoilla onkin keskeinen rooli siinä, että nuori todella sisäistäisi koulutuksen arvon ja merkityksen omalle elämälleen ja oppisi pitämään työelämään pääsyä tavoiteltavan arvoisena. (Harko ym. 2016, 85.)

Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla on todettu olevan erityisiä haasteita siirtyessään aikuisuuteen. He voivat olla lapsuutensa elinolojen vuoksi sekä huolenpidon puutteesta aiheutuvien haavoittavien riskien vuoksi eriarvoisia muihin verrattuna. Haavoittavien riskien tiedetään olevan riski monille muille asioille. He ajautuvat usein riskikäyttäytymisen piiriin ja pärjäävät heikommin arjessaan. (Kesti ym. 2012, 599.) Näille nuorille myös työttömyys on tavallisempaa kuin muille nuorille aikuisille. Tutkimuksen mukaan 20 vuotiaista, huostassa olleista muihin saman ikäisiin verrattuna selvästi suurempi osa oli työttömänä, mutta myös kotona hoitamassa lapsia tai muissa toiminnoissa. (Heino & Johnson 2010, 276.) Sopivan koulutusalan löytäminen onkin erityisen tärkeää juuri sijaishuollossa olleille nuorille. Nuoren vahvuuksien varaan rakentuva koulutusala motivoi suorittamaan koulun loppuun ja se puolestaan tukee koulutuksen jälkeistä työllistymistä. Näiden merkitys korostuu sijaishuoltoon sijoitettujen nuorten kohdalla. (Harko ym. 2016, 85.)

Heino ja Johnson (2010) ovat tutkineet huostassa olleiden nuorten aikuisuuteen siirtymistä ja aikuisuutta. He huomasivat, että huostassa olleet nuoret solmivat parisuhteen tai asuvat lapsensa kanssa useammin kuin ikätoverinsa. 24 vuotiaista huostassa olleista naisista 42% asuu lapsensa kanssa, kun vastaava luku ikäryhmän naisista on 20%. Yksinhuoltajuutta ei kuitenkaan ole huostassa olleilla merkittävästi enempää kuin muillakaan. Huostassa olleiden naisten elämää kuvaa usein varhainen äitiys, lyhyt koulutus ja kiinnittyminen kotiin lapsia hoitamaan. (Heino & Johnson 2010, 279-280.) Sama ilmiö on huomattu myös kansainvälisissä tutkimuksissa. Varhaisen vanhemmuuden tiedetään olevan riskitekijä sekä lapselle että äidille useilla hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla teinivanhemmuus on yleisempää kuin muilla. Teiniraskaudet liittyvät usein myös syntymäperheen köyhyyteen ja matalaan sosioekonomiseen asemaan. On myös huomattu, että seksuaalinen aktiivisuus ja huolimaton tai osaamaton ehkäisyn käyttö on näillä nuorilla yleisempää. (Kesti ym. 2012, 601.) Kodin ulkopuolelle sijoitettujen tyttöjen seksuaalivalistukseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota, koska heillä on kohonnut riski saada lapsi kovin nuorena. Heillä on todettu olevan myös raskaudenkeskeytyksiä enemmän kuin muilla. (emt. 2012, 614.)

Jälkihuollon haasteet

Sijoitettuna olleilla on usein taustansa vuoksi erilaisia haasteita ja usein he tarvitsevatkin erityistä tukea. Tuen tarve ei lopu täysi-ikäistymiseen, vaan tulisi pitää huoli että nuori saa edelleenkin tarvitsemansa palvelut. (Kesti ym. 2012, 602.) Sijaishuollosta jälkihuoltoon itsenäistyvät nuoret siirtyvät lapsuudesta aikuisuuteen varsin yksin ja muihin saman ikäisiin verrattuna usein nuorempana ja lyhyemmässä ajassa. Jälkihuoltoon nuorten tilanne on siksikin erityinen, että useinkaan he eivät saa lähipiiristään tarvitsemaansa tukea. Tukiverkostot voivat olla hyvin vähäiset. (Hokkanen 2016, 38-39.)

Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että sijoitettuna olleilla nuorilla on verrokkiryhmään verrattuna huomattavasti enemmän vakavaa masennusta, mutta myös muita mielenterveydenhäiriöitä. Entisillä lastensuojelun asiakkailta on myös erityinen riski itsemurhiin ja itsemurhayrityksiin. Itsemurhayritykset korostuvat erityisesti niillä nuorilla, jotka ovat kohdanneet lapsuudessaan väkivaltaa, kaltoinkohtelua ja mielenterveysongelmia. Lasten kaltoinkohtelun ja sosiaalisen huono-osaisuuden on osoitettu tutkimuksissa liittyvän nuoruuden ja aikuisuuden

ongelmakäyttäytymiseen ja rikolliseen toimintaan. Erityisesti nuoruusiässä käyttäytymisongelmien vuoksi sijoitetuilla nuorilla on ennuste aikuisuuden rikollisuuteen. (Kesti ym. 2012, 602-603.)

Useissa tutkimuksissa on todettu, että yhteiskunnan tuki ei ole riittävää ja kattavaa sijoitetuille lapsille heidän siirtyessään itsenäiseen elämään. Tutkimukset antavat myös viitteitä siitä, että pitäisi panostaa huomattavasti enemmän lastensuojeluasiakkaan aikuisuuteen siirtymässä sekä itsenäisen elämän opettelussa. Jälkihuollon sisältöön ja toimivuuteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Jälkihuoltoa tulisi siis kehittää siten, että riittävä tuki voitaisiin räätälöidä yksilöllisesti. Tukea tulisi vähentää asteittain siten, että siirtymävaihe itsenäiseen elämään pystyttäisiin turvaamaan. Hyvin harvoin nuorelle riittää pelkkä rahallinen tuki, vaan keskeisempää on se, että nuorella on elämässään läsnä sellainen luotettava aikuinen, joka tuntee nuoren tilanteen ja jolla on riittävästi resursseja toimia hänen kanssaan. Nuoret ovat kertoneet jääneensä varsin yksin, mutta toisaalta sijoituspaikasta irtautuessaan nuoret usein haluavatkin olla yksin ja ilman holhousta. (Heino & Johnson 2010, 279-280; Kesti ym. 2012, 599, 616; Harko ym. 2016, 88.)

Itsenäiseen elämään siirtyneet nuoret ovat kertoneet kokevansa alkuvaiheen vaikeaksi yksinäisyyden, epävarmuuden tunteiden ja levottomuuden tunteiden vuoksi. Selviytymistä puolestaan tukee perheen perustaminen, työ, opiskelu ja ystävät. Tärkeintä kuitenkin oli ollut tunne sitä, että ovat hyväksyneet oman menneisyytensä ja luoneet oman tavan elää. (Kesti ym. 2012, 616.)

5 NUORI ASIAKKAANA SOSIAALIPALVELUISSA

Nuoruus nähdään kulttuurisidonnaisena ja hyvin joustavana määrityksenä (Raitakari & Virokannas 2009, 10). Tämän mukaisesti nuori voi kehityspolkinsa mukaisesti olla lähempänä lasta kuin aikuista, vaikka lain määrittelemä aikuisuutta osoittava ikä onkin jo täyttynyt. Tämä on haaste aikuissosiaalityölle, koska nuorten kanssa työskentely edellyttää erityistä osaamista ja ymmärrystä. Nuoret ovatkin usein jääneet marginaaliin sosiaalityössä ja tämän seurauksena nuoren tilanne on ehtinyt kehittyä hyvin haasteelliseksi, ennen kuin nuori tulee tai ohjautuu sosiaalipalveluihin (Pohjola 2009, 25). Joskus ongelmat ovat olleet koko nuoren elämää värittäneitä (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 17).

Sosiaalityön asiakkaina olevilla nuorilla on hyvinvoinnin vajeina useimmiten toimeentuloon, työllisyyteen, päihteisiin, arjessa selviytymiseen tai terveydentilaan liittyviä asioita. Asiakkuuteen ohjautumisen syitä saattavat olla myös tunne osattomuudesta, syrjään jääminen ja kokemus siitä että ei ole osa mitään yhteisöä tai yhteiskuntaa. Monilla nuorilla on ongelmia sitoutua koulutukseen tai työelämään. Sitoutumattomuuden syyt ovat usein sosiaalisia, psyykkisiä tai terveydellisiä ongelmia. Kun nuori ohjautuu sosiaalityön, on huomattava että useimmiten nuori on jo pyrkinyt itse tai lähipiirinsä avulla ratkaisemaan ongelman. (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen, Kivipelto 2015, 15, 33.) Nuoren elämässä voi olla myös muita asioita, jotka estävät tai hidastavat nuoren tilanteen etenemisen toivottuun suuntaan. Tällaisia voivat olla aikaisemmat kokemukset koulutuksesta ja opiskelusta, oppimisvaikeudet, jaksamisen ja motivaation puute, ihmissuhteiden puute ja itselle soveltumattomalla alalla opiskeleminen. Puutteelliset liikenneyhteydet voivat myös olla nuorelle sitoutumista estävä tekijä. (Saikkonen ym. 2015, 34.)

Nuoren auttamisessa on oleellista tarkastella, milloin hän on itse vastuussa tilanteestaan, milloin hän on vastuutettavissa ja milloin ammattilaisen on otettava vastuu jopa vastoin nuoren tahtoa. Itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden tukeminen voi määrittäytyä tilanteesta ja näkökulmasta riippuen joko tueksi tai kontrolliksi. Usein marginaalissa elävien nuorten kohdalla itsevastuullisuuden kasvattaminen korostuu työskentelyssä. (Raitakari & Virokannas 2009, 9.) Vastuuttamalla nuorta omien asioidensa hoitamiseen, tukemalla nuoren tietoisuutta palveluista, oikeuksista ja ongelmien syistä, sekä etsimällä yhdessä ratkaisuja ongelmiin, voidaan lisätä nuoren tietoisuutta ja omatoimisuutta. (Saikkonen 2015, 42.)

Järjestelmässä toimiminen edellyttää nuorilta aikarajoissa pysymistä ja täsmällisyyttä. Heiltä odotetaan myös kykyä joustaa ja tarvittaessa odottaa kärsivällisesti vuoroaan. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 17). Tämä voi näyttäytyä nuorelle palveluverkoston joustamattomuutena, organisaatiokeskeisyytenä sekä kohtaamattomuutena työntekijöiden osalta. Haasteena onkin pystyä luomaan sellainen palvelujärjestelmä, joka mahdollistaa joustavan vastaan tulemisen nuoren elämään sekä joustavan suhtautumisen osallistumisen ehtoihin mutta mahdollistaa myös ammattilaisten institutionaaliset tavoitteet. Nuoren oma asenne ja tahtotila ottaa vastaan palveluita, yhteistyöstä kieltäytyminen sekä passiivisuus voidaan nähdä myös nuoren keinona vaikuttaa, mikäli tarjotut palvelut eivät ole oikea-aikaisia tai eivät kohtaa nuoren tavoitteita. On kuitenkin huomattu, että nuorten sitoutuminen paranee, kun hänelle annetaan mahdollisuus vaikuttaa itseään koskevassa asiassa. (Mäkinen & Halonen 2017, 167-168.)

Sosiaalityötä ei voi tehdä kahdestaan asiakkaan kanssa. Koko palvelujärjestelmä vaikuttaa siihen, tuleeko asiakas autetuksi. Jos ensisijaiset palvelut eivät toimi, ajautuu nuori sosiaalityön äärelle. Nuorten kohdalla tavallisia haasteita ovat esimerkiksi työttömyyspäivärahan viipyminen tai asuntojen kalleus. Toimimattoman palvelujärjestelmän, riittämättömien palvelujen vuoksi tai kehnon palveluun ohjaamisen vuoksi nuoria on ajautunut jopa työkyvyttömyyseläkkeelle mielenterveysongelmien vuoksi. (Saikkonen ym. 2015,16.) Nuoren tilanne voi olla hyvin vaativa ja tullakseen autetuksi nuori tarvitsee pirstaleisen palvelujärjestelmän rajojen ylittämistä sekä yhdessä sovittua vastuun jakamista. Pienenevät resurssit, pyrkimys päällekkäisen työn välttämiseen ja tehokkaampaan tukeen ovat yrityksiä edesauttaa yhteistyötä. Eri toimijoiden säännöt ja ohjeistukset voivat myös haitata sujuvaa yhteistyötä. Tällöin on vaarana, että asiakas tulee poiskäännytyksi. Sillä tarkoitetaan tilannetta, jossa toimijat luokittelevat ja valikoivat yksilöitä, jolloin asiakas joutuu kaupittelemaan itseään päästäkseen avun piiriin. Se on palveluista ja etuuksista päättävien työntekijöiden tavoitteellista toimintaa, jonka tarkoituksena on käännättää apua hakeva ihminen pois hakemansa avun piiristä. (Määttä & Keskitalo 2014, 198-199.)

Karvonen ym. (2017) tekemän sosiaali- ja terveydenhoitoalan palveluita koskevan tutkimuksen mukaan nuoret ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä saamiinsa palveluihin ja luottavat palvelujärjestelmän toimimiseen samantasoisesti kuin muu aikuisväestö. Sosiaalipalveluihin suhtaudutaan kuitenkin ristiriitaisemmin. Ristiriitaisuus näyttäytyy sekä koko väestössä, mutta myös nuorten osalta. Mahdollisesti vähäinen kokemus palveluista sekä huono palvelujärjestelmän tuntemus saavat aikaan huolen sosiaalipalveluiden toimivuudesta. Nuoret kuitenkin tutkimuksen mukaan luottavat siihen, että saavat tarvittaessa tärkeimpiä sosiaalipalveluita. (2017, 37.)

Nuorten kokemuksia ja toiveita

Määttä ym. (2016) tutkimuksessa haastatellut nuoret kertoivat kokemuksiaan aikuissosiaalityöstä. Nuoret kokivat saaneensa aikuissosiaalityöltä taloudellista, psykososiaalista ja palveluohjauksellista tukea. Taloudellisen tuen rooli korostui sosiaalityöntekijän selvitellessä nuoren elämäntilannetta, avustaessa asumisasiissa ja muissa ajankohtaisissa asioinneissa (esimerkiksi Kela ja TE-toimisto). Psykososiaalisen tuen merkitys tuli esiin sellaisissa tilanteissa, joissa sosiaalityöllä oli rauhoittava ja nuoren hätää poistava merkitys. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijä sai eräänlaisen tukihenkilön roolin ja hänen tehtävänä oli puolustaa, kannustaa ja ymmärtää nuorta. Palveluohjauksellinen tuki puolestaan korostui elämän ongelmakohtia ratkoessa, tulevaisuutta suunnitellessa ja suunnitelmia seurattaessa. Tällöin sosiaalityöntekijä sai mentorin roolin ja selvitteli asioita, neuvoi ja ohjasi palveluviidakosta selviytymiseen. (2016, 24.)

Nuoret kokivat sosiaalityöntekijän tapaamiset merkityksellisinä ja heille oli tärkeää saada yhteys omaan sosiaalityöntekijään tarvittaessa. Nuoret toivoivat reiluja kohtaamisia ja ennen kaikkea sitä, että tulevat kuulluksi asiassaan. He harmittelivat sitä, että joskus sosiaalityöntekijöitä on vaikea tavoittaa ja varatut ajat menevät viikkojen päähän. Muutamilla nuorilla oli negatiivinen kokemus sosiaalityöstä ja he eivät kokeneet tapaamisia motivoiviksi. Nuori ei ehkä pitänyt työntekijästä tai heidän näkemyksensä nuoren parhaasta eivät kohdanneet. Tapaamiset saattoivat olla myös niin lyhyitä ja hätäisiä, että nuori ei kokenut tullessaan autetuksi ja kuulluksi. Muutamat nuoret kokivat myös aikuissosiaalityön velvoitteet negatiivisina ja he näkivät sosiaalityön osana laajempaa, ongelmallista systeemiä. (Määttä ym. 2016, 25.) Jos työntekijä joutuu puuttumaan nuoren tilanteeseen väliintulon omaisesti, se voi aiheuttaa nuorella vastustusta. Väyrysen (2009) mukaan väliintulon ja nuoren autonomian suhde on aina ristiriitainen. Koska nuoruusiän keskeinen tehtävä on irrottautua aikuisten kontrollista ja löytää oma tapa olla ja elää elämäänsä, nuoret usein vastustavat sivustakatsojan rooliin asettamista ja sitä että muut määrittelevät heidän elämäänsä. Nuoret haluavat olla oman elämänsä subjekteja ja pitää kiinni vapaudestaan ja autonomiastaan. (2009, 115.)

Saikkonen ym. (2015) tutkimuksessa selvitettiin myös nuorten omia tavoitteita tulevaisuutensa suhteen ja sitä, millaisiin asioihin itse toivovat apua sosiaalityöltä. Tavoitteista painottui oman elämän suunnan löytyminen, tulevaisuuden selkiytyminen ja opiskeluun liittyvät tavoitteet. Oman tulevaisuuden suunnittelu nousi keskeisimmäksi tavoitteeksi, mutta myös toimeentulon parantuminen, koulutukseen hakeutuminen sekä omien vahvuuksien löytyminen. Monet halusivat apua myös arkielämästä selviytymiseen, kuten vuorokausirytmiiin tai arjen toimintoihin liittyen. Osa

nuorista toivoi sopivan harrastuksen löytymistä ja sosiaalisten valmiuksien kehittymistä. Tutkimuksessa ei noussut erityisesti esiin nuorten omana toiveena tuki riippuvuuksista (päihde-, netti- jne.) selviämiseen. (2015, 36.) Nuorten esittämät toiveet ja tavoitteet ovat niin moninaisia, että sosiaalityö yksin ei pysty niissä auttamaan. Sosiaalityön osaksi siis jää palveluverkoston koordinointi ja palveluihin ohjaaminen. (emt. 2015, 41.)

Sosiaalityössä asioivat nuoret kaipaavat yksilöllisyyden ymmärtämistä, säännöllisiä tapaamisia ja riittävää keskinäistä vuorovaikutusta työntekijän ja nuoren välillä. He hyötyvät enemmän pehmeästä lähestymistavasta kuin aktivointitoimenpiteitä korostavasta kovasta lähestymistavasta. (Määttä ym. 2016, 26.)

Nuoren kohtaaminen palveluissa

Työntekijöiden ja asiakkaiden välistä suhdetta voidaan kuvata eri tavoin. Se voidaan tunnistaa liittämisen- ja kontrollisuhteeksi, kumppanuussuhteeksi, huolenpitosuhteeksi tai vuorovaikutuksessa rakentuvaksi suhteeksi. Nämä kuvaavat hyvin asiakassuhteen erityisiä jännitteitä. Viime aikoina palveluja kehitettäessä on kuitenkin kiinnitetty enemmän huomiota palveluiden käyttäjien näkökulmaan ja näin nuoretkin nähtäisiin toimijoina ja kumppaneina, eikä toimenpiteiden kohteina. (Aaltonen & Kivijärvi 2017, 17.) Nuoren kuuleminen on mainittu eri laeissa, mutta myös sosiaalityön eettisissä ohjeissa se on asetettu tärkeään rooliin. Nuoren kuuleminen ei kuitenkaan aina suju ongelmitta. Nuoret muodostavat hyvin moninaisen joukon, jonka ääntä eivät pysty täydentävästi muodostamaan esimerkiksi kokemusasiantuntijat. Omien mielipiteiden ja ajatuksien ilmaiseminen voi olla nuorille myös hyvin vaikeaa ja aiheuttaa väärinymmärtämistä ja ohittamista. (Aaltonen, Hästbacka & Kivijärvi 2017, 199.)

Moninaisista ongelmista kärsivien nuorten mielestä kaikki järjestelmän toimijat ovat merkittäviä, mutta vaikeassa tilanteessa olevan nuoren on vaikea tietää kenen puoleen kääntyä ja apua kysyä. Nuorille esitetyn kyselyn perusteella toimijat on jaettavissa kopin ottajiin, siirtäjiin ja torjujiin. Nuoren hädän ja kyvyttömyyden toimia tunnistava työntekijä on kopin ottaja. He ovat vahvoja ammattilaisia, jotka tuntevat palvelujärjestelmän mahdollisuudet ja joilla on kokemusta verkostotyöstä. Siirtäjät ovat niitä toimijoita, jotka tuntevat palvelujärjestelmän, mutta työtapanaan on vain ohjata nuori eteenpäin. Torjujat toteavat, että nuoren asia tai tilanne ei ole hänen toimenkuvaansa. Hän ei myöskään ohjaa nuorta eteenpäin. Nuori tulee näin poiskäännytyksi. Kopin ottajat, siirtäjät ja torjujat ovat työntekijöiden henkilökohtaisia

ominaisuuksia, ei niinkään ammatin mukainen toimintapa. Tähän liittyy läheisesti työntekijän ammatillinen osaaminen ja suhtautuminen asiakkaisiin. (Määttä & Keskitalo 2014,201-202.)

Aaltonen ym. (2017) ovat tutkimuksessaan tarkastelleet nuorten itseilmaisua asioidessaan palveluissa. He löysivät ääni-käsitteen avulla kolme erilaista äänityyppiä, jotka kuvaavat nuorten ilmaisua ja mahdollisuuksia tulla kuulluksi ja saada tukea. Ensimmäiseksi äänityypiksi muotoutui “meteli”. Metelöinti on karkeaa, loukkaavaa ja mahdollisesti uhkaavaa käytöstä, joka voi saada aikaan kuuntelijassa torjuntaa. Se voi mennä henkilökohtaisuuksiin ja aiheuttaa pelkoa. Meteli ei ole hyväksyttävää, mutta sen taustalta voi löytyä kokemus epäoikeudenmukaisista tai toimimattomista palveluista. Metelin taustalla oleva viesti voi jäädä työntekijältä kuulematta. “Kohina” on nuoren puhetta, eleitä, ilmeitä, ruumiinkieltä ja muuta pyrkimystä tuoda itseään ymmärretyksi. Nuoren puheesta pyritään löytämään asian kannalta oleelliset tiedot ja jättää muu huomiotta. Nuoren ääni voi jäädä kohinaksi useimmiten juuri nuorten poikkeuksellisissa tilanteissa eri instituutioiden välillä. Joskus myös sellaisen nuoren ääni jää kohinaksi, jolla ei ole selkeää näkemystä tulevaisuudestaan. Kohina näyttäytyy ohitetun puheen, toiveen ja kokemuksen ohella työntekijälle yhteistyön kitkana, välinpitämättömyytenä ja epätarkoituksenmukaisina valintoina. “Hiljaisuus” kuvaa nuorten joukkoa, jotka ovat näkymättömissä, poissa palveluista. Se voi olla myös puhumattomuutta ja vaikenemista. Hiljaisuuden vuoksi palvelua tarvitsevaa nuorta ei ole helppo tunnistaa ja äänettömiksi voivat jäädä nekin nuoret, joille avun hakeminen on vaikeaa. (2017, 199-200, 204, 207-211.)

Sosiaalityöllä voidaan auttaa nuoria, kun nuori kohdataan yksilöllisesti. Kohtaamisessa tulisi olla aitoa ja läsnä olevaa välittämistä. Asiakkaan asiaan pysähtyminen ja riittävän ajan ottaminen mahdollistavat hyvän kohtaamisen. Nuorten tietoisuutta ongelmien syistä, oikeuksista ja palveluista on heräteltävä ja heitä on tuettava ottamaan vastuuta asioistaan. Tutkimuksessa huomattiin, että nuoren liiallinen syyllistäminen tilanteestaan tai muuhun negatiiviseen palautteeseen liittyvät toimet (kuten etuuskien leikkaaminen) ovat tehottomia. Vaikeimmassa asemassa olevien nuorten tilanteisiin puuttuminen edellyttää viranomaisten välistä yhteistyötä. (Saikkonen ym. 2015, 60-61.) Sosiaalityöntekijöiden velvollisuus on auttaa nuorta silloin kun avun tarve on. Sosiaalityöntekijöillä on ammattiasemansa tuoma valta vaikuttaa siihen, tarjotaanko apua, mitä palvelua tarjotaan vai jätetäänkö nuori kokonaan ilman palvelua. Tätä voidaan kutsua portinvartijuudeksi. Mikäli sosiaalityöntekijä ei tunne omaa toimintakenttäänsä eikä tunnista professionsa antamaa valtaa, on vaarana että avuntarvitsija tulee torjutuksi. (Määttä & Keskitalo 2014, 203.)

Nuorten on joskus vaikea sitoutua tarjottuun tukeen. Nuoren elämässä voi tapahtua kuitenkin jokin käännekohta, jonka jälkeen hän motivoituu paremmin sosiaali- ja työvoimapalveluihin. Tästä syystä ns. marginaalinuorten kanssa työskentelyn pitäisi olla vähintäänkin kiinnipitävää, jotta heillä olisi mahdollisuus saada apua sitten kun ovat siihen valmiita ja riittävän motivoituneita. Syylistäminen siirtymäongelmista tai passiivisuudesta tai eteenpäin kiirehtiminen voivat tiputtaa nuoria pois sosiaalityön ja tuen piiristä (Määttä ym. 2016,27-31).

6 KOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN ULKOPUOLELLA OLEVAT NUORET

Sakari Ahola ja Loretta Galli (2010) ovat koulupudokkaita koskevassa syrjäytymispuheeseen liittyvässä tutkimuksessaan nimenneet nuoret aktiivisiin ja passiivisiin nuoriin. He kuvaavat aktiivisuudella nuoren suhtautumista lähinnä koulupudokkuuteen ja yrityksiin ratkaista se. Selkä nuorten aktiivisuus että passiivisuus voivat vaihdella ajan, paikan ja tilanteen mukaan. Koulupudokkuus itsessään sekä tekemisen puute voivat aiheuttaa hetkellistä passivoitumista. Passiivisuus voi olla myös toistuvan epävarmuuden aiheuttama tunne, jos nuori ei tiedä mihin suuntaan voi elämässään mennä. Heikko itsetunto ja epäonnistumisen pelko voivat osaltaan estää nuoren aktiivisuutta. Passiiviset nuoret voivat syytellä itseään tilanteesta, he voivat ajatella tilanteesta toiseen, eivät osaa olla mitään mieltä asioista. He saattavat ulkoistaa itsensä omaa elämäänsä koskevista ratkaisuista ja päätöksistä. Passiivisille nuorille on kuitenkin ominaista, että he kokevat jäävänsä kaiken avun ulkopuolelle. He ovat usein pettyneitä siihen, että heitä ei kukaan auta tai neuvo eteenpäin. Useilla heistä on kokemus, että jos ovat yrittäneet hakea apua, siitä ei ole ollut hyötyä. (2010, 134-135, 137.)

Kun nuoren arjessa on muutakin sisältöä kuin hankalaan tilanteeseen sopeutumista tai tilanteen aiheuttamaa lamautumista, hänen katsotaan olevan toimija. Tekemisen ei tarvitse olla erityisen suurtakaan, etteikö voisi olla ainakin pieni toimija. Aikomus ja suunnitelma tekemisestä ovat jo tulevaisuuteen suuntaavia ja osoittavat pientä toimijuutta. Jos nuori ei ole koulussa tai työelämässä, on vaarana toimijuuden menettäminen. Toimijuutta voi rajoittaa esimerkiksi rahapula, työttömyyden ollessa matkustusrajoitukset ja opiskelua koskevat rajoitukset. (Lähteenmaa 2010, 51-53.) Lähteenmaa (2010) huomasi tutkimuksessaan, että työttömyys voi aiheuttaa nuorella shokkia, järkytystä ja apatiaa. Arki voi olla taistelua itsekunnioituksesta, vuorokausirytmistä, toimintatarmosta ja tulevaisuuden uskosta. Arki voi olla ajan tappamista, työpaikkojen etsimistä,

rahapulan kanssa tuskailua ja TV:n tuijottamista. Tällöin on vaarana menettää elämänilo, mutta myös toimijuus. (2010, 55.)

Syrjäytymistä on määritelty vuosien varrella monin eri tavoin. Myös ilmiöstä käytettävää termiä on kyseenalaistettu ja kritisoitu. Yleensä sillä kuitenkin tarkoitetaan niitä nuoria, jotka ovat vailla työtä tai koulutusta. Kansainvälisessä kirjallisuudessa samasta joukosta nuoria käytetään nimitystä NEET-nuoret (not in education, employment or training). On huomattava, että kaikki työtä ja koulutusta vailla olevat nuoret eivät kuitenkaan ole syrjäytyneitä, vaan se voi olla oma valinta ja suunnitelma aikuistua erilaista reittiä pitkin ja erilaisella aikataululla. Se voi olla myös keino lykätä merkityksellisten valintojen tekemistä. (Karvonen & Kestilä 2014, 161-162.) Riikka Korkiamäki (2009) toteaa osuvasti, että aikuisten näkökulmasta syrjäytyneiksi määritellyt nuoret eivät välttämättä koe itseään syrjäytyneiksi tai osattomiksi. Vaikka he eivät olisikaan töissä tai heillä ei olisi koulupaikkaa, heillä voi olla vahvaa osallisuutta tuottava vertaisyhteisö. Vertaisyhteisö voi olla esimerkiksi kaverijoukko tai harrastusryhmä, jossa nuori saa kokea läheisyyttä, luottamusta, vastavuoroista tukea. Tällaisissa ryhmissä toteutuvat useimmiten myös kontrollin normit ja ryhmät osaltaan myös tuottavat sosiaalista pääomaa ja kuulumisen tunnetta. (2009, 84.)

Työttömyyden ja ulkopuolisuuden riskit alkavat nousta 18 ikävuoden jälkeen, mikäli nuori ei saa työpaikkaa tai opiskelupaikkaa. Ilman koulutusta jäämisen on todettu olevan varsin kohtalokasta, koska tällöin työllisyys yleensä pysyy koko työiän ajan keskimääräistä alemmalla tasolla. Kouluttamattomien nuorten keskuudessa syrjäytymisen riski on siis huomattavasti suurempi, kuin koulutetuilla nuorilla. Vain peruskoulun suorittaneiden nuorten työllisyysaste on noin 60%. Heille työttömyys on tavallista, samoin kuin muut katkokset työsuhteiden välillä. Peruskoulun käyneet naiset jäävät myös muita useammin kotiin ja lapsia hoitamaan. (Myrskylä 2012, 9,13-14.) Ilman koulutusta jääneille työllistyminen on hankalaa, koska heikosti koulutetun työvoiman kysyntä on romahtanut ja samoista työpaikoista ovat kilpailemassa esimerkiksi maahanmuuttajat. On huomattu, että matalan koulutuksen työpaikoista on kaikkein kovin kilpailu. (emt. 2012, 14.) Sen lisäksi, että sopivaa työpaikkaa ei löydy, voi osalle nuorista nousta haasteeksi nykyään työelämässä edellytettävät sosiaaliset taidot. Työelämässä arvostetaan myös joustavuutta, asuinpaikankin suhteen. Näistä ominaisuuksista nuorilla voi olla puutetta tai sitten kilpailuyhteiskunta on heille liian vaativa ympäristö. (Määttä ym. 2016, 19.)

Ikäheimon (2015) mukaan syrjäytyminen ei kuitenkaan ole pysyvä olotila. Varsin yleistä nuorille on syrjäytymisvaarassa piipahtelu, joka on seurausta esimerkiksi määräaikaisista ja lyhytaikaisista työsuhteista, sairauslomista tai kotona lapsen hoitamisesta. Osan syrjäytymisvaarassa olevista nuorista katsotaan olevan kiinnittyneitä nuoria. Kiinnittyneillä nuorilla tarkoitetaan heitä, jotka ovat vapaaehtoisesti valinneet työn ja koulutuksen ulkopuolella olemisen. Tästä voi tosin seurata varsinainen syrjäytyminen, jos työelämään tai koulutukseen palaaminen ei onnistukaan. (2015, 20-21.)

Tutkimuksien mukaan merkittävimmät syrjäytymisvaarassa olevien nuorten huono-osaisuuden vajeet liittyvät toimeentuloon, työllisyyteen ja terveydentilaan. Heidän huono-osaisuutensa näyttäisi tutkimuksien valossa olevan myös varsin pysyvää. Kun vaje pitkittyy ja muuttuu nuoren elämässä jatkuvasti läsnä olevaksi, on nuorta uhkaamassa myös sosiaalinen syrjäytyminen (Karvonen & Kestilä 2014, 172.) Työn tai opiskelun ulkopuolelle jäämistä voi seurata myöhemmässä vaiheessa työttömyyttä, päihde- ja mielenterveysongelmia, taloudellisia ja sosiaalisia ongelmia. Ne voivat muodostaa haasteen sekä nuorelle itselleen, mutta myös palvelujärjestelmälle. Mikäli nuoren haastavaa tilannetta ei tunnisteta, saattaa nuori jäädä kaiken tuen ulkopuolelle, oman onnensa nojaan. (Määttä & Keskitalo 2014, 197; Karvonen & Kestilä 2014, 161.)

Osalla syrjäytymisvaarassa olevista nuorista on terveyttä, tietoja ja taitoja resursseina ja he kykenevät hyödyntämään yhteiskunnan tarjoamia mahdollisuuksia hyvin. Ne nuoret, joilta nämä resurssit puuttuvat, kohtaavat tyypillisemmin koulutus- ja työmarkkinoiden epävarmuuden tai sieltä putoamisen. Nämä nuoret ovat myös enemmän riippuvaisia sosiaaliturvajärjestelmästä, toimijoista ja sosiaalipalvelujen saamisesta. (Karvonen & Kestilä 2014, 174.)

Aktivoinnin merkitys

Kahden hankkeen avulla nuorilta kysyttiin heidän omia kokemuksia siitä, mikä voi estää heidän työllistymistään. Heiltä kysyttiin myös ratkaisuja esittämiinsä esteisiin. Nuorten mielestä media antaa negatiivisen kuvan työelämästä. Työnsaanti näyttäytyy median mukaan vaikeana, samoin kuin työttömyys vaikuttaa koskevan kaikkia. Tähän nuoren ehdottivat ratkaisuksi positiivisempaa mainontaa, jonka avulla nuoret alkaisivat uskoa tulevaisuuteen. Työkokemuksen puute hankaloittaa usein työn saamista. Monipuolisten työharjoittelujen järjestäminen ja opintojen työelämälähtöisyyttä, mutta myös erilaisten työllisyyttä tukevien palvelujen kehittämistä ja lisäämistä nuoret pitivät

tärkeänä. Nuoret tunnustivat, että myös itsetunnon ja itsetuntemuksen puute voi estää työn saamista. Myös omassa asenteessa ja aktiivisuudessa voi olla puutteita. Esimerkiksi harrastustoiminnan ja ryhmätoiminnan tukeminen, mutta myös mielenterveyspalveluiden saatavuus ovat keinoja tämän haasteeseen. (Aula 2016, 82-83.)

On todettu, että työllistämistoimenpiteisiin osallistuneiden menestys työmarkkinoilla on selvästi parempi kuin niillä, jotka eivät niihin osallistu toimenpiteisiin tarpeesta huolimatta. Toimenpiteisiin osallistuneista noin puolet työllistyy avoimille työmarkkinoille, eli normaaleihin työsuhteisiin viiden vuoden seurantajakson aikana. Työllistämistoimenpiteet myös edistävät opiskelua ja ammatillisen tutkinnon suorittamista. (Myrskylä 2012, 15.)

Lähteenmaan (2010) mukaan Marjaana Kojon (2010) tutkimukseen osallistuneista työpajanuorista osa on kokenut aktivointitoimenpiteiden tukeneen lamautuneena ollutta toimijuuttaan. Toimenpiteet auttoivat heitä löytämään suunnan elämälleen, herättämään kiinnostuksen tietylle alalle tai opintoihin. Pieni ryhmä tutkimukseen osallistuneista oli kylläkin sitä mieltä, että toimenpiteet nujersivat heidän toimijuutensa. (2010, 61.) Osa nuorista hyötyy kuntouttavasta työtoiminnasta niin sosiaalisesta näkökulmasta, mutta myös työllisyyttä edistävänä palveluna. Kuntouttavaa työtoimintaa on kuitenkin kritisoitu mm. palvelun laadun vaihtelusta sekä siitä, että se ei aina vastaa asiakkaan tarpeita. (Aula 2016, 126.)

Kuten aikaisemmin on jo todettu, yksin sosiaalipalveluilla ei vaikeassa tilanteessa olevaa nuorta voida auttaa. Heikoimmassa asemassa olevien nuorten auttaminen vaatii sekä koulutuksen, sosiaali- ja terveyspalveluiden, kuntoutuksen ja julkisten työvoimapalveluiden yhteistoimintaa. Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta voidaan mainita Ohjaamot, joissa nuori pääsee matalalla kynnyksellä monialaisen avun äärelle. Ohjaamojen lisäksi myös työllisyyden monialaiset yhteistyöverkostot (ent. TYP) voivat auttaa pitkään työttömänä ollutta nuorta. Palveluun pääsyn kiriteerinä olevaa pitkittynyttä työttömyyttä on kuitenkin kritisoitu ja vaadittu palveluun pääsyyn joustavuutta. (Aula 2016, 125-126.)

Syrjässä vai syrjäytettynä

Syrjäytymisen tiedetään periytyvän voimakkaasti. Arvioidaan, että noin puolet nykyisten syrjäytyneiden nuorten vanhemmista ovat itsekin ulkopuolisia tai työttömiä. Voidaan sanoa, että vaikeuksissa olevien perheiden lapsilla on muita korkeampi syrjäytymisriski. Heikkojen kotiolojen vuoksi lapset voivat jäädä selviytymään ilman vanhemmilta saatavaa taloudellista tai muuta tukea. Syrjäytymisen juuret löytyvät siis hyvin usein nuorten lapsuudesta ja perheen sisäisistä ongelmista. Tästä syystä syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn kannalta merkittävää onkin mahdollisimman varhainen puuttuminen ja perheiden riittävän aikainen ja riittävän vahva tukeminen. (Myrskylä 2012, 7.)

Aaltonen ym. (2005) totesivat tutkimuksessaan, että työstä syrjässä olevalle nuorelle harvoin riittää työllistymistä edistävät palvelut tai työnhakuun ohjaaminen. Usein he tarvitsevat myös korjaavaa työtä sekä kuntouttavia työpaikkoja. Lisäksi koulutuksesta tai työstä syrjässä olevat nuoret ovat usein sairaampia verrattuna muihin ikäisiinsä. Heidän terveydentilan kohentamiseen tulisi kohdentaa lisää resursseja. Nuoret, joilla on alentunut toimintakyky ja jotka eivät ole työ- tai opiskelukuntoisia, käyttävät sosiaalipalvelujen lisäksi paljon terveystalvituja ja kustannukset ovat suuria. Toisaalta taas mielenterveyspalveluihin akuutin hoidon piirin pääseminen on vaikeaa. Palvelut eivät siis kohtaa nuorten tarpeita. Kroonisesti syrjäytyneiden nuorten terveystalvituden kustannukset ovat seitsemänkertaiset verrattuna niihin nuoriin, jotka eivät ole syrjäytyneitä. (2015, 129-130.)

Määttä ym (2016) totesivat kuitenkin tutkimuksensa tuloksissa, että aktivoivalla sosiaalipolitiikalla ei yleensä pysty vastaamaan heikoimmassa asemassa olevien nuorten tarpeeseen, koska he eivät pysty itse hakemaan apua tai saapumaan varatuille ajoille. Taloudelliset sanktiot ajavat heitä vain marginaalisempaan asemaan. On myös todettu, että erilaiset aktivoinnit tai nuorisotakuun kaltaiset toimenpiteet eivät tavoita kaikkein vaikeimmassa elämäntilanteessa olevia nuoria. Nuoret, jotka eniten apua tarvitsevat, jäävät avun ulkopuolelle. Aktivointitoimenpiteet saattavat olla heille sopimattomia toimenpiteitä tai he eivät halua olla kontrollin piirissä. (Määttä ym. 2016, 19-22.)

7 LOPUKSI

Tässä raportissa on huomio kiinnitetty nuoruuteen ja nuorten kaipaamaan tukeen, silloin kun tarve tuelle ja avulle jatkuu lastensuojeluasiakkuuden päättyessä. Nuorten tarpeet ovat mitä moninaisempia ja palvelut on määriteltävä yksilöllisesti. Kuten raportti osoittaa, palvelujärjestelmässämme on puutteita. Määttä ym.(2016) kysyykin artikkelissaan, että onko aikuissosiaalityön palvelut tarkoitettu yhteistyöhaluisille ja tulevaisuuteensa motivoituneesti suhtautuville nuorille? Heille, joiden on helpompi kiinnittyä opiskelu- tai työelämään. (2016, 27.)

Nuorisosiaalityö on vielä lapsenkengissä ja palvelut sirpaleisia. Nuori voi esimerkiksi näistä syistä jäädä ilman palvelua ja ilman kohtaavaa aikuista. Saikkonen ym. (2015) totesivat kuitenkin tutkimuksessaan, että mikäli nuoret voidaan kohdata yksilöllisesti, voidaan sosiaalityöllä vähentää heidän huono-osaisuuttaan. Se edellyttää pysähtymistä nuoren asian äärelle, aitoa ja läsnä olevaa välittämistä. Vain asiaan paneutumalla voidaan saada tuloksia. Vaikuttavan sosiaalityön edellytys on, että tavoitteita edistävät, mutta myös hankaloittavat asiat, tunnistetaan ja havainnot hyödynnetään asiakkaan auttamisessa. (2015, 60-61.)

Saikkosen (2015) tutkimusryhmä peräänkuuluttaa rakenteellista sosiaalityötä, mutta myös aikuissosiaalityön kehittämistä kuten yhteisö- ja ryhmämuotoista toimintaa. Kehittämisessä tulisi huomioida asiakkaiden tarpeet ja elämäntilanteet sekä yksilölliset tarpeet. Nuorisosiaalityön osaamista ja nuorille aikuisille suunnattuja palveluita tulisi myös lisätä ja kehittää, myös työtä ja sosiaaliturvaa yhdistellen. (2015,61-62.)

LÄHTEET

Aaltonen, Sanna ja Kivijärvi, Antti (2017) Hyvinvointipalvelut ja nuoret aikuiset - Ohjausta monimutkaistuneissa siirtymissä. Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Kivijärvi, Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 198.

Aaltonen, Sanna ja Hästbacka, Noora ja Kivijärvi, Antti (2017) Metelin, kohinan ja hiljaisuuden kohtaaminen hyvinvointipalvelujen haasteena. Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Kivijärvi, Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 198.

Aaltonen, Sanna ja Berg, Päivi ja Ikäheimo, Salla (2015) Mitä rekisterit ja haastattelut kertovat meille syrjäytymisestä, nuorista ja palveluista? Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Berg, Päivi ja Ikäheimo Salla (toim.) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 84. 2015. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf>

Ahola, Sakari & Galli, Loretta (2010) Nuorten koulupudokkaiden ja heidän ohjaajiensa syrjäytymispuheen ulottuvuudet. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna ja Kuussaari, Kristiina ja Puhakka, Tomi (toim.) Ohipuhuttu nuoruus. Nuorten elinolot- vuosikirja. 2010.

Aula, Maria Kaisa (2016) Työllisyyskokeilujen selvitys. Työllisyyspalvelujen ja -tukien käyttäjälähtöistä arviointia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 30/2016. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75328/TEMjul_30_2016_16082016.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Harkko, Jaakko ja Lehikoinen, Tuula ja Lehto, Sarita ja Ala-Kauhaluoma, Mika (2016) Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskin ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144. Kela 2016.

Heino, Tarja ja Johson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen, Ulla ja Kangas, Olli (toim.) Perhepiirissä. Kelan tutkimusosasto. 2010. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17471/Perhepiirissa.pdf>

Hoikkala, Susanna (2016) Havaintoja jälkihuoltoa koskevasta kokemus- ja tutkimustiedosta. Teoksessa Pukkio, Saana ja Hipp, Tiia (toim.) Mikä jälki jää? Opas lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Lastensuojelun keskusliitto 2016.

Ikäheimo, Salla (2015) Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveystalvelujen käyttö ja kustannukset. Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Berg, Päivi ja Ikäheimo Salla (toim.) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 84. 2015. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf>

Karvonen, Sakari ja Kestilä, Laura ja Kauppinen Timo M. (2017) Kokevatko nuoret saavansa tarvitsemiansa sosiaali- ja terveystalveluita? Tuloksia väestötutkimuksesta. Teoksessa Aaltonen,

Sanna ja Kivijärvi, Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 198.

Karvonen, Sakari ja Kestilä Laura (2014) Nuorten aikuisten syrjäytymisvaaraan liittyvä huono-osaisuus. Teoksessa Vaarama, Marja ja Karvonen, Sakari ja Kestilä, Laura ja Moisio, Pasi ja Muuri, Anu (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. THL 2014.

Kesti, Laura ja Väisänen, Antti ja Paananen, Reija ja Heino, Tarja ja Gissler Mika (2012) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):6.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100138/YP6_2012_Kestil%c3%a4.pdf?sequence=1

Korkiamäki, Riikka (2009) "Kaljaporukoita" vai "ihän tavallisiin koviksi" -osallisuus vertaisryhmässä nuorten määrittelyn kohteena. Teoksessa Raitakari, Suvi ja Virokannas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. 2008. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 96.

Kääriäinen, Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Anneli ja Ritala-Koskinen, Anneli ja Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisista, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. 2006.

Lähteenmaa, Jaana (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2010.

Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa -Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA. 2012. <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>

Mäkinen, Sanna ja Halonen, Terhi (2017) Januskasvoinen portinvartija: ohjaus tukena ja kontrollina julkisissa palveluissa. Teoksessa Aaltonen, Sanna ja Kivijärvi, Antti (toim.) Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 198.

Määttä, Anne ja Keskitalo, Elsa: Ulkoringiltä sisärinkiin. Kumuloituneista ongelmista kärsivät nuoret aikuiset pirstaleisessa palvelujärjestelmässä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):2.

Määttä, Mirja ja Asikainen, Elina ja Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten valveutuneissa koulutussiirtymissä. Nuorisotutkimus 34 (2016):1.

Nivala, Elina ja Saastamoinen, Mikko (2010) Nuorisokasvatuksen teorian kohde ja konteksti. Teoksessa Nivala, Elina ja Saastamoinen, Mikko (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria -perusteita ja puheenvuoroja. Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto. Julkaisuja 73.

Pohjola, Anneli (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Raitakari, Suvi ja Virokannas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. 2008. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 96.

Raitakari, Suvi ja Virokannas, Elina (2009) Yhteisiä teemoja etsimässä. Teoksessa Raitakari, Suvi ja Virokannas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja

asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. 2008. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 96.

Saikkonen, Paula ja Blomgren, Sanna ja Karjalainen, Pekka ja Kivipelto, Minna (2015) Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta? KAKS- Kunnallisalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu- sarjan julkaisu nro 89. 2015. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2015/08/Poistaako-sosiaality%C3%B6-huono-osaisuutta.pdf>

Väyrynen, Sanna (2009) Nuorten kokemuksia huumeiden käyttöön puuttumisesta. Teoksessa Raitakari, Suvi ja Virokannas, Elina (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. 2008. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura julkaisuja 96.

Lait:

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P19>

Nuorisolaki 1285/2016 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>